

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Giesmė stipriajai moteriai

Stiprios, drąsios, išdidžios moterys. Tos, kurios nebijo savo pačių drąsos. Savo žemiškosios prigimties. Savo svajonių ir idealų. Savo beprotiškų vizijų ir savo išminties – tiek pat, kiek ir savo kvailumo.

Jos nėra minios numylėtinės, nes nesistengia tai miniai įtikti – tai joms būtų tiesiog beprasmiška. Ir nuobodu. Tegu minią linksmina tie, kurie patys yra iš minios ir žino, ko jai reikia. Juokdario žvangučių, smilkalų, varpelių.

Stipriosios dažniausiai yra vienišės – ne dėl to, kad mėgsta būti vienos, tiesiog jos iš kito pasaulio, kurio blyškius atspindžius jos mato šioje realybėje, bet nesistengia to aiškinti tiems, kurie to nesuvokia. Bet neretai joms pakanka kito pasaulio atsiminimo, kad pakęstų šį – blyškųjį, prėskąjį, plepujį.

Kūryba šioms moterims nėra savęs kaip kėičiančio kūrėjo demonstravimas ir užuojautos laukimas iš visuomenės. Jos suvokia save kaip Kūrinių, o tai kur kas nuostabiau – tam reikia užmirti save.

Jų stiprybė dažnai slypi silpnume – kai griaudėdamas skyla granitas, žolei reikia kur kas daugiau pastangų kiekvieną sykį atsitiesti, ir jos tiesiasi, nes žino, kad yra stipresnės už granitą.

Jų sapnuose švyti paslaptingos galaktikos, kurias atrasti galės tik jos pačios, nes kosmosas joms – ne šalta beorė erdvė, pilna spąstų, o minties ir dvasios kelias, kuris niekada nesibaigia.

Jų vaizduotė nėra begalinė, ir tai joks priekaištas joms kaip kūrėjoms, nesgi Simonės Weil yra pasakyta, kad vaizduotė – šėtono įrankis. Stipriosios žino, kad liguista vaizduotė, neturinti ribų, menkesnė už žalią nendrę paupy.

Jos tiki, kad kelionė niekada nesibaigia – iš siauro pragaro piltuvo į skaistyklos kalnus, o vėliau – į dangaus sferas, kurios yra neaprepiamos ir neįveikiamos žmogiškam pažinimui. Todėl šioje kelionėje toks reikalingas išmintingas palydovas, kad nebūtų baisu, susiduriant su nežmogišku pažinimu.

Tos moterys spindi kaip žvaigždės, ir kai mano sieloje tamsu, aš stengiuosi sugauti nors menkiausią jų spindesio krislelį.

Renata Šerelytė

Birutė Pūkelevičiūtė

Rugsėjo 21 d. Vilniaus arkikatedros Šv. Kazimiero koplyčioje buvo paminėtas aktorės, poetės, prozininkės ir dramaturgės Birutės Pūkelevičiūtės (1923–2017) mirties dešimtmetis. Šv. Mišias aukojo Vilniaus arkivyskupas Gintaras Grušas, artimas rašytojos giminaitis. Birutė Pūkelevičiūtė išeivijoje ir Lietuvoje (grįžo iš JAV netrukus po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo) paliko savito braižo kūrybos atmintį.

Tu vėl atgimsi: vėl lapeliais sulaposi.

Gyvybės ratas niekad nenutrūksta, apskriedamas

Vienu lanku – ir mirtį, ir gimimą.

Tas, kas po žeme trūnija, pratrykš žaliuojančiais pavasariais

Ir suliepsnos ateinančių kartų troškimuose.

Be pabaigos pradžios nėra, o žemėj viskas

Atsinaujina.

Birutė Pūkelevičiūtė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Giesmė stipriajai moteriai • **2-as psl. Aldona Ruseckaitė.** Vaižgantas • **3-as psl. Aldona Žemaitytė-Petrauskienė.** Juozas Keliuotis: žurnalistikos princas ir elgeta • **4-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė.** „Vivos plango mortuos voco“. Donato Vasiliausko paroda JAV • **6-as psl. Astrida Petraitytė.** Senojo fortepijono ir kiti muzikiniai apžavai • **7-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Šimtas stotelių Lietuvai pažinti/ Baniutė Mašiotaitė-Kronienė. Ne viskas tikslu* **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Dar kartą apie Juozą Keliuotį • LDK žemėlapis ir jo variantai

VAIŽGANTAS

Aldona Ruseckaitė

2017 metų rugsėjo 20 dieną šventėme rašytojo, publicisto, garsaus visuomenės veikėjo, kunigo Juozo Tumo-Vaižganto 148-ąsias gimimo metines. 2019-ji Lietuvoje jau yra paskelbti J. Tumo-Vaižganto metais, todėl sudaromi planai, visa Lietuva svarsto, ką reikia nuveikti tais metais, kai garsiam žmogui sukaks 150 metų. Idėjų ir pasiūlymų yra, jie nagrinėjami, gvildenami, kas pavyks, parodys ateitis. Tačiau viena iš J. Tumo-Vaižganto memorialinių vietų – rašytojo butas Kauno senamiestyje priešais Vytauto (Švč. Mergelės Marijos Ėmimo Dangun) bažnyčią jau įkurtas prieš 20 metų – 1997 m. liepos 8 dieną, ir yra viena iš svarbiausių Vaižganto atminties ir pagarbos vietų.

Skulptorius A. Aleksandravičius svečiuose pas kunigą, rašytoją J. Tumą-Vaižgantą. Kaunas, apie 1933 m.

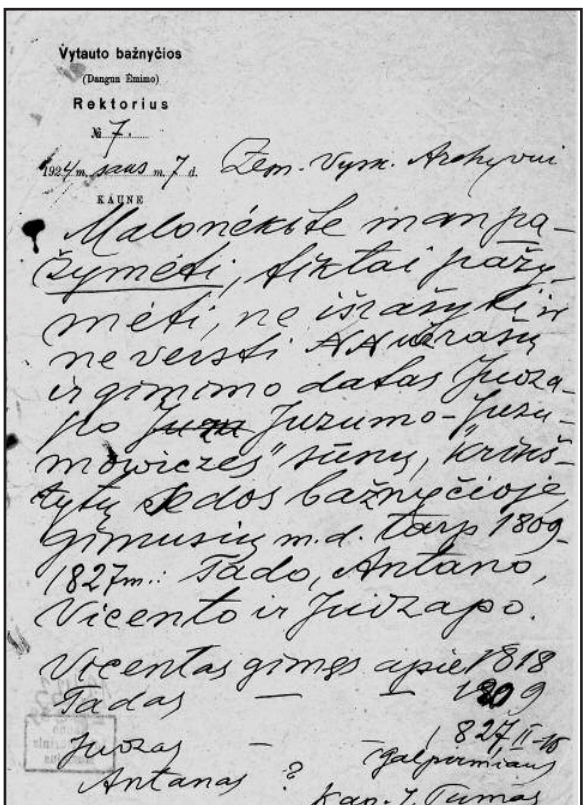
Prieš kuriant šį muziejų irgi buvo įvairių diskusijų, nors Vaižgantas šiame keturių kambarių bute kartu su šuneliu Kauku ir giminačiais gyveno nuo 1920 metų kovo mėnesio iki 1933 metų vasario pabaigos, kol buvo Vytauto bažnyčios rektorius. Žinoma, butas nebuvo rašytojo nuosavybė, šį būstą jis nuomojo iš namo savininko Petro Musteikio, mokėjo nuomos mokestį, triukšmavo, jog „visi pečiai sugriuvę, blogai šildą... Mūsų turtas, mūsų gyvybė pavojuje. Prašom neatidėliojant pataisyti visus pečius...“ Visokiausių įdomių istorijų yra nutikę Vaižgantui tame bute. Štai 1923 m. lapkričio 11 d. Valstybės teatre žiūrėdamas Sofijos Čiurlionienės spektaklį „Aušros sūnus“, rašytojas neįtvėrė ir per pertrauką atsistojęs salėje garsiai kreipėsi į tuometį prezidentą A. Stulginskį, kad valdžia paleistų iš kalėjimo Antaną Smetoną. Vaižgantui už šį viešosios tvarkos drumstimą buvo iškelta byla. Jis gavo vieną parą namų arešto ir bausmę atliko 1923 m. gruodžio 20 d. Tokia bausmė „nusikaltėlis“ buvo patenkintas ir neprašė jokios malonės. Vaižganto namų slenkstį peržengė visas Nepriklausomos Lietuvos elitas, Tumas buvęs gan atviras žmogus, per jo Vardo ar Gimimo dieną žmonės plūsdavo beveik nenutrūkstamu srautu, pasveikindavo, išgerdavo arbatos ir keliaudavo savo keliais.

1997 m., kai iš šio buto išsikraustė Ričardas Mikutavičius, liko laisvas plotas, susibūrė Kultūros ministerijos bei Kauno savivaldybės valdininkai, įjungė mus, muziejininkus, ir Vaižganto memorialinį muziejų pavyko įkurti, mat dauguma rašytojo baldų, suvenyrų buvo saugoma Maironio namuose, tad įrengti ekspoziciją nebuvo sunku. Muziejininkai memorialinius kambarius pavadino maždaug taip, kaip buvo Vaižganto gyventu laikotarpiu: užsakų, svečių, valgomuoju ir miegamuoju arba darbo kambariu. Ant buto durų tebekaba ta pati lentelė: „Kan. J. Tumas“. Gyvendamas šiame bute Vaižgantas baigė savo stambiausią kūrinį „Pragiedruliai“, parašė apysakas „Dėdės ir dėdienės“, „Nebylys“, „Išgama“, išspausdino per 200 literatūros kritikos straipsnių.

Prieš dvidešimtį metų kuriant Vaižganto memorialinį muziejų, muziejininkams buvo daug lengvatų, nes, kai praeina daug metų, sunku atkurti autentišką, suformuoti kambarius, sudėti baldus, kitus daiktus, o tuo tarpu pats J. Tumas buvo tikras muziejininkas. Pirmiausia, tai jis paliko visus savo kambarius nufotografuotus, matyt, jausdamas, jog bute vis tiek būsias muziejus. Todėl tyrinėjant nuotraukas, visiškai aišku, kuriose vietose turi stovėti baldai ar pastatyti suvenyrai. Reiktų priminti, jog Vaižgantas ir šiaip buvo muziejininkas. Dėstydamas Lietuvos universitete, jis stokojo paskaitoms įdomios medžiagos, archyvinių šaltinių, tad sugalvojo kurti muziejų. Jo iniciatyva 1923 m. kovo 12 d. universitete įsteigtas Kultūros muziejus. Tačiau Vaižgantas, šio muziejaus steigėjas ir vedėjas, vadino jį tiesiog Rašliavos muziejumi. Buvo nutarta kaupti rašytojų ar šiaip kultūros veikėjų raštus, rankraščius,

Juozas Tumas-Vaižgantas. Kaunas 1927 m.

J. Tumo-Vaižganto raštelis

fotografijas, korespondenciją, dokumentus. Muziejinis darbas J. Tumui teikė ir daug rūpesčių, ir daug džiaugsmo. Pats lasiojo po eksponatėlį, ieškodamas medžiagos, susirašinėjo su plačiu žmonių ratu. Jau tada Vaižgantas suvokė – ką padėsi muziejun, tą išsaugosi, visą sukaupą medžiagą kurį laiką saugojo savo bute.

Toks jo užsidegimas kartais aplinkiniams net pašaipėlę sukeldavo, kad į tą muziejų „niekas be direktoriaus Tumo ir Jakšto-Dambrausko nieko nekrauna.“ Bet tai buvo netiesa. Ekspонатų gausėjo ir pastangos pasiteisino. Žinoma, Vaižgantas muziejun „paguldė“ ir savuosius archyvus. Ir kai doc. J. Tumas 1929 m. pasitraukė iš universiteto, naujam muziejaus vadovui prof. Vincui Mykoliaičiui-Putinui perdavė 4 341 eksponatą. Taigi pasidarbuota buvo aktyviai. 1930 m. šis muziejus buvo priskirtas Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai. Muziejininkystė tikrai nebuvo Vaižgantui svetima sritis, ir nors jis savo Testamente (1933 m. sausio 14 d.) negalėjo pageidauti savo vardo muziejaus, kadangi butas nebuvo rašytojo nuosavybė, tačiau testamente išdėstytas vienas grandiozinis planas ir troškimas – pastatyti studentams lyg ir bendrabutį, lyg jaunimo namus – su turtinga biblioteka, geromis sąlygomis mokslui ir pavadinti juos Tumo-Vaižganto vardu. Čia sukrauti ir visą Vaižganto kilnojamąjį turtą. Šiam statiniui jau buvo paskirtas Žaliakalnyje sklypas, tačiau 1933 m. Vaižganto mirtis viską pakoregavo ir tie namai nebuvo pastatyti. Tik po daugybės metų muziejus įkurtas jo bute.

J. Tumo – Vaižganto memorialinį butą – muziejų lanko daug žmonių, atvyksta moksleiviai, jiems rengiamos edukacinės pamokos. Šio muziejaus vedėjas Alfonsas Pakėnas yra aktyvus žmogus, jis rengia įvairius renginius, susitikimus, paminėjimus.

Juozas Tumas-Vaižgantas yra didi Lietuvos figūra. Jo asmuo apima daug veiklos sričių, jis visą gyvenimą bėgo, skubėjo, dirbo, aukojosi. Jis buvo tarsi visų Lietuvos žmonių Dėdė. Kai 1929 m. rašytojas šventė 60-ties metų jubiliejų, gavo 394 sveikinimus. „Nuglostė – numielavo mane lietuvių visuomenė“ – tuomet prisipažino. O kartais nebijodavo viešai bičiuliams kelti klausimą: „Kas aš esu: egoistas ar altruistas, giliai tikįs ar tik veidmainys, svajonių pilietis ar paprasčiausias šūdvabalis?“ Kunigaudamas Vytauto bažnyčioje, yra prisipažinęs: „sėjau tik gerą tvarkos ir idealizmo sėklą. ... Dievą reikia turėti viduje, savyje... Be vidaus pasaulio man būtų labai tršku (...) gyventi.“

Politika bodėjosi, sakė, jog visų partijų atsikandęs, nenorįs šlietis nė prie vienos. „Man bjauru daros skaityti mūsų laikraščiai, kurie teisybės nebeieško... Eina rungtynių, kas geriau pašmeiš ir nupurvis asmenis.“ Tačiau Lietuvą labai mylėjo, dėl jos aukojosi ir prisipažino: „...aš tarnauju visiems...“ Buvo savikritiškas ir savo kūrybai, dažnai abejojo, tačiau sakė, jog savi raštai nesmiria... Vaižgantas labai mylėjo Kauną, lygino jį su Paryžiumi, o kauniečiai jam atsilygino tuo pačiu. „Aš laimingas, kad man teko gyventi lietuvių kultūros, valstybės ir sostinės kūryboje.“ □

Juozas Keliuotis: žurnalistikos princas ir elgeta

Aldona Žemaitytė-Petrauskienė

Kai dabar, per dešimtmečių klodus, galima objektyviai pažvelgti į Juozo Keliučio asmenybę, jo nuveiktus darbus, jo gyvenimą ir likimą dviejų santvarkų sankirtoje, mano mintyse susiklostė toks keistokas šio teksto pavadinimas. Tai buvo princas, nes jo sukurta „Naujoji Romuva“ lenkė visus kitus žurnalus antrojo Nepriklausomybės dešimtmečio leidinius, tarp jų ir paties Keliučio redaguotą žurnalą jaunimui. Keliuotis buvo pačiame jėgų žydėjime. Jį labai gerbė prieškarinio Kauno inteligentija, nes tai buvo tikrai charizmatiškas žmogus. Jeigu ne sovietų okupacija, vėliau Antrasis pasaulinis karas, sujaukęs žmonių gyvenimus, Keliuotis būtų daug nuveikęs Lietuvos žurnalistikoje kaip praktikas ir kaip dėstytojas. Bet atsitiko taip, kaip atsitiko daugeliui – kalėjimai, lageriai, masiškas inteligentų traukimas į Vakarus. Keliuotis liko šiapus, nesitikėdamas, kad likimas jį padarys elgeta ir materialiąja, ir kūrybos prasme. Jis kentėjo, negalėdamas išsakyti savo minčių, kurios kunkuliavo jo nepavargstančioje galvoje, neteko galimybės kurti, redaguoti, gyventi visavertį gyvenimą.

Juozas Keliuotis buvo reto dinamizmo asmenybė. Tas dinamizmas pasireiškė dar gimnazijoje. Sangvinikas, kaip ir jo brolis Alfonsas, tikras aukštaitis, tęsiantis aukštaičių sangvinikų rašytojų plejadą (Vaizgantas, A. Miškinis, K. Binkis, B. Sruoga ir kt.). Nuo vaikystės kupinas meninių aspiracijų, anksti ėmęs sau ir kitiems kelti klausimus apie kultūrą, meną, modernizmą kultūroje ir mene, apie žmogaus pastangas tobulėti. Anksti susidūrė su žmonijos filosofijos ir literatūros istorijoje iš esmės neišsprendžiama gėrio ir blogio dilema, kankinančia dažną jautresnės sielos, idealistinių nuostatų asmenybę.

Iš prigimties jis buvo žurnalistas (nors vienu metu teigė nemėgęs šios profesijos), kultūrininkas ir visuomenininkas (jau Panevėžio gimnazijoje redagavo moksleivių ateitininkų laikraštėlį), diskusijų organizatorius. „Aš buvau nusiteikęs gyventi ir darbuotis tik visuomenės labui. Tam ir mokiausi, kad jai būčiau naudingas. Jokių egoistinių ar karjeristinių tikslų neturėjau, jais visiškai nesidomėjau, tiesiog jų net nežinojau. Ir šie mano visuomeniniai jausmai gaivališkai atsirado, užvaldė visą mano prigimtį, todėl buvo absoliučiai nuoširdūs ir niekuo nepakeičiami. Visuomeniškumas man buvo kaip pašaukimas, kaip gyvenimo tikslas ir prasmė“ (iš kn. „Mano autobiografija“ – apie savo jaunystės idealus).

Juozas Keliuotis užaugo gausioje ūkininkų šeimoje, todėl nebuvo lepūnas, anksti pradėjo savarankišką gyvenimą ir išsiugdė savarankišką mąstyseną. Iš brolių ir seserų jam artimiausias buvo devyneriais metais jaunesnis brolis Alfonsas, taip pat literatas, sovietinio režimo išblokštas iš Kauno, kur pradėjo savo literatūrinį ir redakcinį gyvenimą. Visą gyvenimą dirbo provincijos mokytoju, tačiau nepadėjo poetinės plunksnos ir tapo tarp rokiškėnų populiariu poetu. Literatūros istorijoje liko jo ankstyvųjų

literatūrinių metų eilėraštis „Joninės“.

Dar būdamas gimnazistas, Keliuotis troško naujovių Lietuvos kultūroje, kuri 3–4-tame XX amžiaus dešimtmečiuose ėmė sparčiai vystytis, bręstant kultūrinei inteligentijai, kai susidūrė ir susiliejo Rytų (dalis vyresnės kartos menininkų, išsimokslinusių carinėje Rusijoje) ir Vakarų (Friburgo, Paryžiaus, Miuncheno, Berlyno universitetų studentai) kultūrų įtakos. Nuo ramaus ir gana sotaus gyvenimo aptingusią visuomenės, ypač valdininkijos, dvasią J. Keliuotis ėmė judinti po studijų Sorbonos universitete. Ten šalia filosofijos, sociologijos, meno istorijos jis studijavo ir žurnalistiką, į Kauną parsivežė visai kitokią – naujovišką – žurnalizmo, kaip visuomenės reiškinių, sampratą.

Dėl žurnalistikos teorijos ir praktikos pagrindų iki Keliučio niekas pernelyg nesuko galvos, nors lietuviai nuo pat savo rašto atgavimo pasižymėjo ypatingu pomėgiu leisti laikraščius ir žurnalus. Lietuviški leidiniai nuo XX a. pradžios, nepaisant visų okupacijų ir draudimų, pylėsi kaip iš gausybės rago. Nuo J. Basanavičiaus „Aušros“ ir V. Kudirkos „Varpo“ laikų turime visą plejadą laikraštininkų mėgėjų, pirmosios Nepriklausomybės dešimtmečiais numezgusių tankų įvairios spaudos tinklą. Redaktoriai ir laikraščių darbuotojai bei bendradarbiai būdavo įvairių profesijų žmonės, dažniausiai literatai, nemažai tarp jų būta dvasininkų, tad retai kuris gilinosi į specifinius žurnalistikos teorijos ir metodikos, žanrų, apipavidalinimo ir kitus dalykus.

Juozas Keliuotis, Sorbonoje įgijęs žurnalistikos istorijos, teorijos, žanrų ir kitų žurnalistinio darbo struktūros žinių, troško ir galėjo Lietuvos žurnalistiką pakelti į aukštesnį lygį. Ir tai jam sekėsi. Neveltui šian-

J. Keliučio straipsnis „Politikos etika“, „Naujojoje Romuvoje“, 1931

dieniniai mūsų Žurnalistikos instituto studentai ir dėstytojai jį laiko Lietuvos žurnalistikos tėvu. Jo garbei 2006 m. kovo 24 d. Žurnalistikos institute buvo atidaryta Juozo Keliučio auditorija.

Grįžusį iš Sorbonos (į Paryžių Katalikų mokslo akademijos buvo išsiųstas po sėkmingų studijų VDU Teologijos-Filosofijos fakultete) krikščionys demokratai tuoj paskyrė jį savo dienraščio „Rytas“ redaktoriumi. J. Keliuotis, laisvos dvasios menininkas, svajojantis apie modernią žurnalistiką, modernų tautišką meną, neišsiteko siauruose partinio laikraščio rėmuose. Neilgai trukus susipyko su „Ryto“ leidėjais, ėmė skelbti apie savo antiklerikalizmą, nors per visą gyvenimą išsaugojo gilų požiūrį

tikėjimo, santykio su Dievu klausimais. Tiesą sakant, idealistas ir svajotojas Keliuotis ir negalėjo tikėtis to, ko, vos tapęs redaktoriumi, pareikalavo iš „Ryto“ leidėjų. Jis reikalavo, kad laikraštis būtų nepartinis, kad dienraštyje turėtų dirbti apie daugybę redaktorių, reporterių ir nuolatinių korespondentų, kad prie redakcijos būtų įkurta didelė biblioteka su lietuvių, prancūzų, anglų, vokiečių, italų ir rusų kalbomis išleistomis enciklopedijomis ir tomis kalbomis leidžiamais, redakcijos bibliotekoje komplektuojamais didžiaisiais dienraščiais... 1929 metų pasaulinės ekonominės krizės sąlygomis tai buvo neįmanoma.

Keliuotis paliko „Rytą“ padirbėjęs vos trejetą mėnesių,

ir savarankiškai ėmė kurti literatūrinį almanachą „Granitas“. Prie jo telkė jaunesnės kartos dailininkus ir literatus. „Granitas“ buvo pirmasis Juozo Keliučio bandymas žurnalistiką daryti kitaip. Almanachas išėjo 1930 metais, bet jau tada J. Keliuotis buvo supratęs, kad almanachas netenkina jo vizijos. Jis pradėjo mąstyti apie dvisavaitinį kultūros žurnalą, kurį pavadino „Naująja Romuva“ ir kuris – jo kūrybinės drąsos, išmonės ir atkaklaus darbo kūdikis – ne tik prano ko kitą to meto lietuvių spaudą, bet ir tapo visų Keliučio nuveiktų darbų simboliu bei Juozo Keliučio alter ego. „Naujoji Romuva“ ėjo kone visą dešimtmetį (1931–1940).

Nukelta į 8 psl.

Juozas Keliuotis savo kabinete „Naujosios Romuvos“ redakcijoje, apie 1936 m.

Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotr.

„Vivos plango mortuos voco”

Virginija Babonaitė-Paplauskienė

Šį rudenį Lietuvos dailininko Donato Vasiliausko tapybos darbų paroda „Vivos plango mortuos voco” („Gyvuosius apraudu, mirusius šaukiu”) bus atvežta į Jungtines Amerikos Valstijas. Ji bus eksponuojama Washingtone (Lietuvos Respublikos ambasadoje), New Yorke (Lietuvos Respublikos konsulate) bei Lemonte (Lietuvių dailės muziejuje) spalį ir lapkritį.

Pavadinimą savo parodai dailininkas pasiskolino iš Vinco Mykoliaičio-Putino poemos, ir neatitiktinai. Pravartu priminti, kad paveiktas žiaurių sovietų represijų ir karo tragedijų V. Mykolaitis-Putinas sukūrė poemą 1943–1944 metais. Sovietinė cenzūra neleido jos publikuoti Lietuvoje, tačiau ji ėjo iš rankų į rankas, ją perrašinėjo ir ja dalijosi, daug kas poemą mokėjo atmintinai. Pirmoji vieša jos publikacija pasirodė tik 1967 metais žurnale „Aidai”, leistame Brooklyne; antroji – 1968 metais Čikagoje išleistoje V. Mykoliaičio-Putino knygoje. Sovietiniais metais saugumiečiai, radę poemos nuorašą, be gailės išstremdavo jo savininką į Sibirą. Vienas jų, taip nukentėjęs, buvo šviesaus atminimo monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas.

Menininkas pasirinko tokį savo parodos pavadinimą, nes D. Vasiliausko meno kūriniuose veriasi vienas skausmingiausių Lietuvos istorijos puslapių – pokario rezistencinė kova.

XX amžiuje vykę karai ir okupacijos negailestingai palietė Europą, itin žiauri patirtis teko Lietuvai. Nespėjusi atsigauti po pirmosios sovietų okupacijos, negailestingų žmonių trėmimų į Šiaurę ir Sibirą, šalis išgyvena vokietmetį, vėliau – sovietų sugrįžimą ir nuožmią rezistencinę kovą.... Ir penkiasdešimt melo, falsifikavimo, apgavysčių, veidmainysčių metų. Visada vyko ideologinė kova ir jos aukomis arba herojais tapdavo ir menininkai. Pavyzdžiui, Bernardas Bučas vokiečių pastatė paminklą bolševikų nužudytiems Panevėžio gydytojams, o Salomėja Nėris šlovino „Stalino sakalus”, nešančius Lietuvai laisvę... Penkiasdešimt sovietų okupacijos metų bandė iškraipyti ir ištrinti iš tautos sąmonės istorinę tiesą, tačiau tiesos neįmanoma nuslėpti. Tiesos spinduliai prasimuša per judžiausius debesis. Lietuva po Antrojo pasaulinio karo be kitų skausmingų netekčių prarado savo intelektualus. Suvokę realią grėsmę, daugelis jų pasitraukė į Vakarus, minėtini dailininkai Viktoras Petravičius, Paulius Augius-Augustinavičius, Telesforas Valius, Kazys Vytautas Jonynas, Adomas Galdikas, Vytautas Kasiulis, Viktoras Vizgirda, Vytautas Ignas, Vaclovas Ratas-Rataiskis ir kiti.

Daugelį prievarta ištrėmė į Sibirą ir Šiaurę. Kiti gi, nepabūgę sovietinių okupantų žiaurumų, išėjo į miškus ir stojo į nuožmią kovą už Lietuvos laisvę.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, atsirado laisva prieiga prie archyvinių dokumentų. Drąsiai apie anuos laikus prabilo likę gyvi amžininkai, parašytos ir išleistos prisiminimų knygos, romanai bei eilėraščiai, fotografijų albumai, sukurti filmai, tačiau dailėje taip ir neatsirado menininko, gebančio imtis šios itin sudėtingos temos plėtojimo. Dailės darbuose Nepriklausomoje Lietuvoje per 25 metus partizaninis karas nebuvo plačiai pavaizduotas, tokio istorinio žanro tapybos kūrinių galime paminėti tik vieną kitą. Pavyzdžiui mums čia galėtų būti didžiausios Europos valstybės – Vokietija, Anglija, Prancūzija, Lenkija, Vengrija, taip pat Jungtinės Amerikos Valstijos; šių šalių reikšmingiausi istoriniai įvykiai įamžinti drobėse.

Menininkas Donatas atsakingai ėmėsi šios nelengvos temos. Renkant medžiagą tapybos ciklui, autoriui teko darbuotis archyvuose, rinkti faktinę medžiagą. Šiuo metu leidžiama nemažai prisiminimų knygų, archyvinių leidinių, fotografijų albumų. Žinoma, reikia nepamiršti, kad didelė dalis archyvų dingusi. Partizanų archyvai kartu su kovotojais buvo sunaikinami susprogdinant bunkerius. Tik retas archyvas gali būti išlikęs užkastas po žeme, kaip kad laimingo atsitiktinumo dėka buvo surastas partizanų archyvas Radviliškio rajone Mėnaičių kaime. Istoriniams įvykiams suvokti pasitelkta ne tik dokumentika, bet ir „gyvieji” šaltiniai – partizanų pasakojimai. Ir tokių Donatas atrado ne vieną. Daugelis jų buvo apkaltinti anti-tarybine veikla ir nuteisti kalėti Sibiro ir Šiaurės lageriuose. Atlikę bausmę, suvargę, palieję laimingai sugrįžo į gimtąją žemę. Donatas susitiko ir bendravo ir dabar bendrauja su likusiais gyvais partiza-

Donatas Vasiliauskas prie savo drobės

ninio karo amžininkais, klausydamasis jų istorijas ir skaitydamas prisiminimų knygas.

D. Vasiliauskas važinėjo po miškus ir aplankė beveik visas vietas, kur kovėsi ir žuvo partizanai, pagerbdamas jų atminimą. Visa tai menininko sielą praturtino jautriomis išvalgomis, suteikė naujų minčių ir vaizdinių, leido išplėtoti įvairius kūrybinius niuansus. Pasirinkęs Lietuvos tapyboje mažai vaizduotą temą, jai įgyvendinti dailininkas taiko ir ypatingą atlikimo techniką, siekdamas sugrąžinti ir populiarinti nepagrįstai Lietuvoje užmirštą tapybos žanrą – klasikinio realizmo tapybą. Tyrinėdamas, analizuodamas, apibendrinamas rezistencinę kovą menininkas pristato ją klasikinio realizmo tapybos stiliumi. Rengdamasis bakalauro diplomą gynimui D. Vasiliauskas sukūrė dešimt šios tematikos paveikslų, magistro akademiniam kvalifikaciniam laipsniui apginti pateikė brandaus profesionalo lygio tapytas drobes ta pačia rezistencine tema. Anot Donato Vasiliausko, „praeities užmiršti negalima, todėl savo darbų ciklu siekiu gauti lietuvių tautos sąmonę.”

Dailininkas drobėse pavaizduoja ne tik kovas, bet siekia perteikti psichologines aspiracijas – jaunų vyrų bei moterų, net vaikų, išėjusių į miškus, jauseną. Partizaninė kova – skausmingas išskirti-

nis puslapis Lietuvos istorijoje, todėl dailininkas siekia atidžiau įsigilinti ir dėmesingai pavaizduoti, kodėl ir kaip buvo kovojama prieš okupantą. Kiekvienas partizanas sąmoningai paliko gimtus jaukius namus, pakilęs nuo gimnazijos ar universiteto suolo vietoj pieštuko į rankas paėmė šautuvą. D. Vasiliauskui savo drobėse rūpi perteikti, ką turėjo iškentėti partizanai, gyvendami po žeme, šaltyje, drėgmėje, nujausdami, kad kiekviena jų jauno gyvenimo minutė gali būti paskutinė. Prisiminkime žuvusius jaunos, gabius, talentingus rašytojus Mamertą Indriliūną ir Bronių Krivicką, okupanto pasaloje žuvusį narsų partizaną Juozą Daumantą-Lukšą. Sunku ir besuskaičiuoti, kiek per visą Lietuvą miškuose išbarstyta žuvusiųjų kaulų... Kokie jausmai apimdavo kovotojus, matant žūstančius draugus, bendražygius. Ką iškentėdavo tėvai, motinos, žmonos, seserys, broliai, išleisdami artimuosius į miškus ir vėliau matydami jų išniekintus kūnus miestelių aikštėse. Visos šios tragedijos ištis pranoksta graikų tragedijas – ar įmanoma žodžiais nusakyti, kas vyko lietuvių motinos širdyje, matant savo mylimo sūnaus išniekintą kūną, kaip jai reikia neišsuduoti pačiai ir neišduoti jo draugų... Tai buvo nepalaužiamos dvasios Madonos.

D. Vasiliauskas gimė 1988 m. Anykščiuose, kurie yra jo visų svajonių, minčių, vilčių brangi gimtoji žemė, maitinanti savo syvais, išauginusi poetą vyskupą Antaną Baranauską, rašytojus Antaną Vienuolį-Žukauską, Joną Biliūną, Juozą Tumą-Vaižgantą. Menišką sielą Donatas paveldėjo iš savo mamos Ritos. Baigusi Dailės akademiją, ji liejo akvareles, dirbo tautodailėje. Kita Vasiliauskų atžala Dovilė taip pat menininkė. Ji yra baigusi Dailės akademiją ir pasirinkusi darbą su stiklu. Donatas mokėsi Kauno kolegijos Justino Vienožinskio menų fakultete grafinį dizainą, o 2011 m. Vilniaus dailės akademijos Kauno fakultete – tapybą. 2013–2014 m. studijavo Kinijoje, Jimei University, už gerą mokymąsi 2013 metais buvo apdovanotas vardine Prezidento Antano Smetonos stipendija.

Kartu su draugais Lietuvo-

Donatas Vasiliauskas. Vivos plango mortuos voco

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

je ir už jos ribų yra surengęs nemažai parodų: 2010 m. grupinė paroda „Plus you. Global Project“, London; 2010 m. grupinė paroda APW Gallery „Small works Big Idea“, New York; 2010 m. personalinė paroda galerijoje „Kampas“, Anykščiai; 2010 m. grupinė tautodailininkų paroda, Anykščiai; 2011 m. grupinė paroda „Aukštaičių dienos“, Vilnius; 2012 m. dailininkų kolektyvo „Degantys pieštukai“ paroda, Anykščiai; 2013 m. Vilniaus dailės akademijos Kauno fakulteto studentų darbų paroda, Anykščiai; 2013 m. personalinė piešinių paroda VDA KF, Kaunas; 2014 m. Antano Gudaičio konkurso dalyvių paroda, Pylimo galerija, Vilnius; 2014 m. Dailininkų kolektyvo „1390“ paroda galerijoje M-2, Kaunas.

Toks lakoniškas būtų menininko pristatymas, tačiau su skaitytojais norėusi pasidalinti paties menininko išvalgomis, pamąstymais, apibendrinimais. D. Vasiliauskas, mąsliu žvilgsniu aprėpdamas aplinką, užčiuopia, ištraukia, išryškina esmę. Jis, kaip šiuo metų daugeliui madin-ga, neplaukia gyvenimo paviršiumi, siekdamas populiaraus, o ieško gyvenimo prasmės ir gelmės.

Apsilankiusi dailininko studijoje, stebiu, kaip jis magiškai vedžioja teptuką ir klausiu, kodėl jam tokia svarbi ir skaudi mūsų istorinė praeitis, kodėl ji tapo jo gyvenimo dailimi?

Grėžimasis į praeitį man yra savotiškas idealų ieškojimas, kuris artimas romantizmo dailininkams, tokiems kaip E. Delacroix, T. Gericault, W. Turner ir kitiems. Drobėse siekiau, kad partizaninis karas nebūtų pavaizduotas tik kaip karas, kuriame vien purvas, nesantaika ir žudynės. Šias temas bandau perteikti, žvelgdamas per humaniškumo, moralės, tragiškumo bei viltingo prisikėlimo prizmes. Čia stengiuosi surasti ir atskleisti dažno partizano ieškotą grožį, kuris pakylėja žmogų nuo gyvenimo pilkumos. Tapant šiuos darbus, man svarbios ir klasicizmo epochoje išskirtos vertybės. Pastebiu ir žaviuosį tais, kuriems auka tėvynei, idealams ir ateičiai yra kur kas svarbesnė nei asmeninė laimė. Klasicizmui artimas ir tiesos ieškojimas. Pastebiu ir žmogaus bejėgiškumą lemties akivaizdoje, juk dažnai partizanas atsidurdavo vienas miške ir būdavo apsupamas priešų. Tokį slegiantį būties ir laikinumo jausmą norėjau suprasti ir atskleisti darbuose su bunkeriais. Juk tai buvo mažas plotelis, kuriame tilpo mūsų didžiųjų kovotojų gyvenimai. Bunkeris buvo ne tik prieglobstis, čia buvo rašoma itin didelę reikšmę turėjusi partizanų spauda, jie leisdavo informacinius lapelius... bet čia buvo ir jų paskutinių gyvenimo akimirkų vieta. Bendražygių išduoti (kaip pavyzdį galima pateikti Kostą Kubilinską), bunkeryje jie būdavo susprogdinami, o išlikę gyvi – sušaudyti.

Kaip į Jūsų sąmonę įsiskverbė ši tema? Kas inspiravo imtis tyrinėjimų ir apibendrinimų?

Ši tema atėjo į mano gyvenimą iš jaunystės... galėčiau sakyti – atsitiktinai. Vaikščiojant po gimtųjų Šimonių girią, pamačiau, kiek čia yra pastatyta kryžių, suvokiau, kiek čia žuvusių partizanų. Tada pradėjau galvoti – kaip tai vyko, kodėl šie jaunuoliai pasirinko tokia kovos formą. Daug svarsčiau, skaičiau, bandžiau suvokti, kodėl lengviau išduoti nei mirti... Turiu pasakyti, kad atsiminimų knygos perkeitė mano pasaulėvoką, pasaulėžiūrą. Viena jų – J. Daumanto „Partizanai.“ Man būnant Kinijoje prasidėjo visi įvykiai Ukrainoje, Kijeve... ir tada supratau, kad daug yra panašumo. Tai, kas vyksta Kijeve, vyko Lietuvoje. Todėl reikia tą melą iškelti į dienos šviesą... ir kad melas būtų išryškintas. Aš pats lankiausi pas rezistentus, amžininkus. Tai yra patys šviesiausi žmonės, kuriuos man teko pažinti: Jonas Kadžionis, Andrius Dručkus, Juozas Jakavonis. Man šie žmonės yra didžiuliai autoritetai, idealai, sulaukę devyniasdešimt metų dega karšta meile savo Tėvynei Lietuvai, jos kalbai...

Žvelgdama į Jūsų darbus skaitau metaforų žaismą. Jūs taikliais ir reikšmingais simboliais-ženklais nusakote pasirinktos temos esmę: tai ir miško kankorėžis, paukštis – kėkštas, akinukai, kulkų gilzės, galiausiai – „Naujasis Tes-

tamentas“, tarsi primenantis mums partizanų laišką, rašytą Popiežiui. Šių ženklų pagalba Jūs kruopščiai restauruojate anuometinę aplinką, atkuriate istorinį psichologinį foną, tačiau paliekate erdvę žmogaus vaizduotei plėtoti.

Tie visi ženklai itin reikšmingi ir svarbūs. Mano darbuose daug metaforų. Juose nesistengiu vaizduoti konkrečios situacijos ar įvykio, priešingai – davus kelias užuominas, leidžiu veikti vaizduotei. Toks požiūris artimas XIX a. prancūzų tapytojui Eugene Delacroix, kuris savaip pagrindė tapybos turinio ir formos sintezę, suteikdamas joms kitą reikšmę. Vaizduotė čia nusakoma ne tik kaip tikrovės atgamini-mo veiksmas, bet ir kaip pačių vaizdinių sukeliamą viziją.

Svarbus motinos vaidmuo partizanų gyvenime. Esu girdėjusi, kad bandėte tapyti partizano motinos portretą, ar tiesa?

Bandymas buvo. Nes jos išlydėdavo vaikus į miškus. Tai jos bėgdavo į mūšių vietas, verkdamos iš džiaugsmo, radusios gyvus vaikus, klykdavo širdyje iš skausmo, ma-tydamos jų išdarytus, išmestus miestelių aikštėse kūnus... Motinos stoiskai kentėjo kartu su vaikais, nešdamos jiems, šalantiems že-

Donatas Vasiliauskas. Žiema

minėse per pūgas, liūtis maistą, rūbus, žinias... Motinos nešė ne tik duonos gabalėlį, bet viltį, tikėjimą, meilę Lietuvai. Laimė ir paguoda šioms kuklioms paprastoms moterims buvo tai, kad žuvusių vaikų kūnai surasdavo ramybę bevardėse gimtojo kaimo kapinaitėse, o ne šuliniuose, duobėse, raistuose... Būtent tokie motinų išgyvenimai paskatino sukurti motinos portretą. Paveiksle persipina lietuvišės moters, Antigonės, Mergelės Motinos paveikslai. Tačiau šis darbas dar nebaigtas. Prie jo teks sugrįžti dar ne kartą.

Jūsų darbų ciklas skirtas rezistencinei kovai, tačiau Jūs atskleidžiate skirtingus šio karo aspektus, gilinatės į jo aprašymą, dokumentiką. Kas vienija ir sujungia į visumą visą ciklą?

Partizaninis karas, trukęs beveik dešimtmetį, tapo ypatingu mokslinio tyrinėjimo objektu. Buvo analizuojama ir tyrinėjama partizanų kūryba, dainos, tačiau jų meno darbai (spauda, atvirukai, karikatūros) iki šiol nėra aptarti. Tai mane domino ir bandžiau apie tai surinkti kuo daugiau žinių. Tai nebuvo profesionalių dailininkų kūryba, tačiau savo sakytine, rašytine, vaizdine išraiška buvo stiprus ginklas kovoje su okupantu. Todėl noriu pažvelgti ne tik į žmonių išgyvenimus, pasistengti suprasti jų jausmus, bet pavaizduoti konkrečius įvykius (pvz., partizanų spaudą). Ir nors darbuose tapomos įvairios temos, darbų ciklas nėra padrikas. Jį jungia vienas, bendras tautos istorijos etapas, kurį reikia prisiminti ir atminti.

Kaip vertinate karo pasekmes, kodėl prabėgus daugiau nei penkiasdešimt metų gaivinate šią temą?

Dėl sovietų okupacijos Lietuva neteko daugiau nei milijono savo gyventojų. Materialiniai nuostoliai ne kartą buvo vertinami, skaičiuojami, bet kas galėtų suskaičiuoti ir įvertinti komunistinės ideologijos prievartos žalą Lietuvos tautai. Daugiau nei penkiasdešimt metų gyventa melo, veidmainystės, apgaulių, išdavysčių pelkėje. Reikia prisiminti, kas sie-

kė pasipriešinti, užkirsti kelią šiam terorui. Tik nedidelė dalis gyventojų – partizanai, ryšininkai ir jų rėmėjai atkakliai iki 1953 metų priešinosi okupantams. Tačiau kova buvo nelygi – fiziškai pralaimėta, daugelis jų buvo nužudyti, kalinami, išvežti į tremtį. Tačiau ir dabar drąsiai galiu teigti – dvasiškai partizanai laimėjo karą prieš okupantus. Pokarinės rezistencinės kovos bei jų dalyviai, paaukoję savo gyvybes už mūsų laisvę, dar nėra įvardijami kaip herojai – tautinio atgimimo didvyriai. Todėl ir noriu pri-kelti iš užmaršties ir įamžinti šią temą tapyboje.

Jūsų darbų atlikimo stilius stebina ir žavi: subtiliai derinate modernų mąstymą su klasikine senąja technika. Kas buvo Jūsų didieji mokytojai?

Mane tiek gyvenime, tiek dailėje žavi grožis. Esu klasikinio realizmo atstovas. Tikiu, kad įmanoma su-derinti modernų mąstymą ir senąsias technikas. Pastarųjų mokausi studijuodamas ir analizuodamas senųjų meistrų darbus. Ypač žaviuosi XIX amžiaus prancūzų tapyba. Ir dar, tokie autoriai, kaip Peter Paul, Rubensas, Rembrandtas, Michelangelas, neretai tampa įkvėpimo šaltiniais. Sekdamas jais, noriu populiarinti ir atgaivinti Lietuvoje primirštus klasi-kinio realizmo mokyklos principus ir idėjas.

Pagal studijų programų pasikeitimą esate studijavęs Kinijoje. Daugelis dailininkų norėtų apsilankyti šioje egzotiškoje šalyje. Kokias gyvenimo pamokas išmokote?

Pusmetį praleidau mažame provincijos miestelyje, kuriame gyveno daugybė žmonių. Todėl norėdamas pabūti vienas, turėjau ieškoti tos savo erdvės. Ir nuo tada įsismelkė sąmonėje noras būti savo gimtoje žemėje, sėdėti kvepiančiame pušyne ar ant Šventosios upės kranto... Dar vieną itin reikšmingą patyrimą įgijau, žvelgdamas į vietinių žmonių laime spindinčius veidus – meilė, meilė viskam... kas šalia – žmogui, gamtai, dainai, menui. Jie gyvena skurdžiai, nevažinėja prabangiomis mašinomis, nepertekę ir nesiekia materialinių gėrybių, bet jie laisvi ir yra laimingi... Tad manau yra ko iš jų pasimokyti. Man pasisekė, aš turėjau du puikius profesorius, jie sudomino savo įmantriu stiliumi – piešdami tušu. Jie išsaugojo tą tradicinę techniką, ir aš norėjau prisidėti prie lietuviškų tradicijų puoselėjimo. Man itin svarbu išsaugoti senas mūsų lietuviškas tradicijas, išsaugoti tai, kas mane užaugino, brandino, sukūrė tokį, koks esu. Iš vaikystės turiu stiprų ryšį su gamta – ji dosniausia ir gražiausia. Mes, būdami vaikai, bėgdavom į mišką rinkti uogų, grybų, riešutų – pasiimti, pasisemti to grožio... Gamta – didžiausia mano mokytoja. Laimė, kad turiu Anykščius. Manęs nedžiuginą didieji miestai, norėčiau gyventi savo miestelyje, kuris užaugino ir subrandino... Jame jaučiu ypatingą žemės trauką, bandau įspėti jos paslaptį, tiesiog gėriuosi ir gyvenu... Kai sėdžiu ant Šventosios upės kranto, nuolat prisimenu Vaižganto žodžius, „Kad čia ne šiaip upė, o yra Lietuvos gamtos dvasia“.

Jūsų paroda vienaip ar kitaip paliečia žmones, sukelia tam tikras emocijas. Paveikslai bus eksponuojami didžiuosiuose Amerikos miestuose. Linkiu ir tikiu surasti savo žiūrovą, sau artimą sielą.

Mano paveikslai nėra orientuoti vien į Lietuvos bendruomenės narius. Ši tema yra aktuali ir svarbi Vakarų pasaulio žmonėms. Partizaninis karas yra visiškai nežinomas už Lietuvos ribų. Tai analogo neturintis istorijos puslapis. Nei viena pasaulio šalis neturėjo tokios istorinės tragiškos praeities. Tegul bus įamžinti didvyrių, padėjusių savo galvas už laisvę, vardai.

Šį tekstą norėčiau užbaigti anksti žuvusio partizano, talentingo rašytojo Broniaus Krivicko taip suformuluotu savo kartos estetiniu credo:

Aš myliu žaismą, nes žaismas yra sutapimas su Visatos ritmu.

Aš myliu žaismą, nes žaismas yra laisvė.

Aš myliu žaismą, nes žaismas yra grožis.

Aš myliu žaismą ir myliu žaidžiantįjį.

Ir myliu žaidžiantįjį, kurio mostuose jėga.

Ir myliu žaidžiantįjį, kurio akyse laisvė. □

Senojo fortepijono ir kiti muzikiniai apžavai

Astrida Petraitytė

Smagu patirti, kad senajame Vilniuje radosi dar vienas kultūros židinėlis – o tokiu galima laikyti fortepijonų saloną „Organum“. Taip, tai prekybinė firma, bet tuo džiugiau, kad, tarsi mecenatystės tradicijas prisimenant, miesto visuomenė pakviečiama į koncertus savojoje saloje...

Ne taip seniai Basanavičiaus gatvėje (kuria neretai tenka eiti) nuo solidaus pastato dinga ne mažiau solidaus banko iškaba. Matyt, nedaugelis turės reikalų su ten dabar įsikūrusiu muzikos instrumentų salonu, o štai „Organum“ koncertinė salytė turėtų sudominti ir paprastus melomanus. Gal metams prasidėjus buvau atkreipusi dėmesį į pranešimus apie fortepijoninės muzikos vakarus šioje salėje, o ją – modernų stiklo priestatą iš kiemo pusės – atradau, „Organum“ paskelbus naujo koncertų sezono pradžią rugsėjo 23 d.

Skelbime labiausiai sudomino pianistės Ramintos Lampsatytės pavardė. Ši JAV gimusi, Berlyne įsikūrusi, Hamburge profesoriaujanti mažlietuviškų šaknų (per tėvą Jurgį Lampsatį) muzikologė ir pianistė, kaip koncertmeisterė puoselėjanti jaunuosius dainininkus, yra dažna viešnia Lietuvoje, aktyviai ir čia ieško muzikinių „perlų“. (Su R. Lampsatyte kadais kalbėjomės ne tik jos profesinės veiklos tema, pokalbis buvo publikuotas.*) Nenuostabu, kad ir šįkart programoje pristatyti du jauni atlikėjai: sopranas Elena Sverdiolaitė ir barito-

nas Paulius Užgalis. Dar vienas intriguojantis skelbime pažymėtas momentas: senasis fortepijonas (Hammerklavier), kuriuo skambins pianistė...

Salono „Organum“ vadovas Dainius Sverdiolas, tardamas prieš koncertą įžanginį žodį, ir pasidalijo savo džiaugsmu, Berlyno aukcione įsigijus šį retą instrumentą – XIX a. meistravusio Theodoro Stöckerio plaktukinį fortepijoną. Iš tūkstančio jo pagamintų instrumentų iki mūsų dienų išlikę gal 40, o grojantys – vos septyni. Ir štai viena iš šių retenybių – prieš mūsų akis. Pasak Sverdiolo, šie fortepijonai yra mažesnių galimybių nei, tarkim, garsieji Steinway'ai, tad neskamba didžiosiose koncertinėse salėse, bet – kaip ir anais, romantizmo (XIX a.), laikais puikiai tinka saloniui, namų muzikavimui.

Lampsatytė vėliau atkreipė klausytojų dėmesį, jog šio fortepijono aukštos natos – švelnios, o žemos – sodrios. Beje, pianistė ne tik atliko solinius kūrinius ir akompanavo jaunesiems dainininkams, ji į programą dar įterpė edukacinį momentą: ir vaizdus (portretų nuotraukas ir pan.) pasitelkdama, pristatė kompozitorius, jų gyvenimo aplinkybes, kūrinių ypatumus.

Kaip ir dera, vakare daugiausia skambėjo romantinė muzika (modernioje aplinkoje ne mažiau žavi). Pianistė pristatė dvi žymias kompozitorės – „prieš Chopiną“ kūrusią Marią Szymanovską (1789–1831) ir Clarą Schumann (1819–1896), joms nepagalvėdama komplimentų. Ko gero, atradimu daugeliui tapo ne tik čekas Karolis Kurpiškas (1785–1857), bet ir genialiojo Wolfgango Amadejaus Mo-

Dainuoja Elena Sverdiolaitė ir Paulius Užgalis.

A. Petraitytės nuotraukos

Iš k.: vydūnistas Vacys Bagdonavičius, prof. Raminta Lampsatytė ir jaunieji atlikėjai

zarto ne toks garsus sūnus Franzas Xaveras Wolfgangas Mozartas (1791–1844), na, o Robertą Schumanną (1810–1856) tiesiog buvo malonu prisiminti. Edukaciniuose interpuose Lampsatytė vis pažymėdavo kūrėjų, reiškinių tarpusavio sąsajas, net ir pikantiš-

kas – štai M. Shymanowska buvusi Franzo X. W. Mozarto meiluzė (ir paskutinioji J. Goethes meilė, kuriai poetas paskyręs tris eilėraščius). O Clara ir Robertas Schumannai 1844 m. buvojė Lietuvoje – kelionės į Rusiją kontekste.

Dainininkai, kuriems nutiko laimė būti šiame vakare Lampsatytės partneriais, žavėjo jaunystę, talentu ir tuo užkoduotu pažadu – po metų kitų išsiskleisti pilną jėgą. Jiedu ir pavieniui, ir duetu atliko arijas iš W. A. Mozarto operų ir kt. Išties buvo netikėta išgirsti, kad sudėtingus kūrinius atlikęs Užgalis – aštuoniolikmetis, kitais metais baigsias gimnaziją, tuomet tik ir pasibelsias į kurios nors muzikinės akademijos duris. O Sverdiolaitė dainavimo bakalauro siekia Vilniuje, ketindama studijas tęsti Vokietijoje.

Koncertmeisterės Lampsatytės šiltas, globėjiskasis dėmesys savo jaunesiems partneriams buvo akivaizdus – po koncerto nuo klausytojos kėdės pakilusi dainininkė Giedrė Kaukaitė pasisakė neištverianti nepasakiusi: kaip šiems jaunuoliams pasisekė, kad savo pradžios kelyje sutiko profesorę Ramintą...

Iš dešinės – prof. Raminta Lampsatytė

* <http://literaturairmenas.lt/2013-05-03-nr-3425/775-publicistika/1205-vyduniskoje-dvasioje-gauti-duodant> □

Vaizdas pro Vileišių rūmų palėpės langelį.

Laimutės Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotraukos

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Vileišių rūmuose (Lietuvių literatūros ir tautosakos institute) Turizmo departamentas supažindino žiniasklaidą su naujais maršrutais „Keliauk ir pažink!“ po Šimtmetį kitąmet švęsiančią Lietuvą.

Žmonės, nežinantys savo istorijos, visada lieka vaikais (tautos patriarchas Jonas Basanavičius). „Kodėl geriau 100 kartų pamatyti nei 100 kartų „pagoogleinti“, – kalbėjo Indrė Trakimaitė-Šeškuvienė, laikina Turizmo departamento vadovė. Istorinis maršrutas (su žemėlapiu, iliustracijomis, glaustomis informacijomis ir internetinėmis nuorodomis apie jas į muziejų svetaines) apima 1918–1923 m. laikotarpį: nuo Nepriklausomybės Akto pasirašymo iki nusistovėjusių tuometės Lietuvos geografinių ribų. Maršrutas sukurta, kad sudomintų visus, ypač jaunas šeimas, studentus ir lietuvius keliauti po Lietuvos regionus, skatintų pilietiškumą: ir kad tai būtų patrauklu ne vien Turizmo departamentui, o visai visuomenei, visai Lietuvai, ir ne tik Lietuvai.

100 stotelių iš 500-tų. Istorikai Lina Dusevičienė ir Simonas Teškevičius keletą kartų apkeliavo visą Lietuvą ir atrinko 100 stotelių iš 500. Jos – www.lithuania.travel svetainėje. Pradėta nuo Vilniaus Signatarų rūmų ir eita po visą šalį: Vilnių, Kauną, Vidurio ir Rytų Lietuvą (ten galvas guldė tūkstančiai savanorių, pvz., istorija apie Vyčio ordinu apdovanotą žvalgę širvintiškę Libą Mednikienę, pergudravusią Želigovskio štabą, savo namuose slėpusią savanorių gnklus), po Pietų Lietuvą (kur iš bakūzių samanotų kilo visos inteligentijos žiedas), maršrutas baigiamas Vakarų Lietuva, kai Klaipėdos sukilimas atvėrė vartus į Baltijos jūrą.

Neringa Vaisbrodė, Atkurto Lietuvos Šimtmečio sekretoriato vadovė, sakė – šimtmečio programai sukurta maršrutas kviečia pažinti, švęsti ir kurti, išmokyti ar atgaivinti, ko mokėmės per istorijos pamokas, galbūt net įkvėpti naujus šalies herojus. Juk po didingais aktais slypi gyvenimai: pažintys, meilė, paprastų žmonių žygdarbiai, pvz., niekam nežinomos zarasietės seserys, nugvelbusios iš bermontininių kul-kosvaidį, kad slapčia jį nuvežtų savanoriams.

Gidė Lina Dusevičienė (kino maršruto „Karas ir taika“ bendraautorė, viena iš šio maršruto „Keliauk ir pažink!“ informacinio leidinio bendra autorių, patikino, jog jis sudarytas taip, kad atsivertų vis daugiau durų.

Anksčiau Lietuva buvo ne švogerių, o brolių kraštas. Pavarčius leidinuką būtina atskirai pakalbėti apie iškilias asmenybes – brolius, kurie, vieni kilę iš bakūzių, kiti iš ūkininkų ar dvarininkų, išsimokslinę carinėje Rusijoje (caro valdžia skatino lietuvius mokytis Sankt Peterburge, manydama, kad taip nutolins nuo polonizacijos ir priartins rusifikaciją) grįžę tėviškėn visomis jėgomis ir resursais skatino lietuvių, rėmė gabius studentus, darbavosi Lietuvos gerovei. Tai iš Pasvalio ūkininkų kilę keturi broliai Vileišiai: ūkininkas Anupras, gydytojas, lietuviškų

draugijų steigėjas, I lietuviškos dailės parodos organizatorius Antanas; teisininkas, Kauno burmistras ir reformatorius signataras Jonas ir inžinierius, statęs tiltus carinėje Rusijoje, Vileišių neobarokinių rūmų autorius bei mecenatas Petras, be viso kito, išlaikęs *Vilniaus žinių* spaustuovę, redakciją, lietuvių draugijas ir amatų mokyklas. Sūduviai Vailokaičiai: verslininkas signataras Jonas ir kunigas Juozas, Ūkio banko akcininkai, steig stipendijas gabiems Lietuvos universiteto studentams. Iš Viekšnių kilę trys broliai Biržiškos: matematikas Viktoras, bibliografas Vaclovas ir politikas signataras Mykolas, Vasario 16-osios akto teksto ir Lietuvos Mokslų Akademijos steigimo idėjos autorius. Iš Telšių dvaro kilę Stanislovas, 1917 m. Lietuvos tarybos narys, ir Gabrielius Narutavičiai (Gabrielius 1922 m. išrinktas Lenkijos Respublikos prezidentu, deja, po savaitės nužudytas...)...

Geriausia dovana Lietuvai – ją pažinti. Naujos kartos istorikė Luka Lesauskaitė („Nacionalinės ekspedicijos“ dalyvė) paneigė, jog istorija yra nuobodi, monotoniška. Kaip ją prakalbinti? Ogi intriga. Pvz., kuo panašūs Stelmuzės ažuolas ir Palanga? Arba kodėl viena Palangos vila vadinama „Anapiliu?“ Kokie Vilniaus bažnyčioje yra vienintelis paminklas Vytautui Didžiajam? Kas sieja Šv. Mikalojaus bažnyčią su slapta 12 Vilniaus apaštalų draugija? Kaip saksų savanoriai 1919 m. padėjo lietuviams iš bolševikų atkovoti Kėdainius? Ir taip toliau.

Lankstinukui parengti buvo pakviesta dizainerė, kuri sukūrė šimtmečio šakočio vizualizaciją: iliustravo Aistė Papartytė, maketavo Daumantė Sinkėvičiūtė. Leidinyje naudotos sudarytojų nuotraukos ir iš visos Lietuvos savivaldybių turizmo centrų bei įvairių Lietuvos krašto, kraštotyros, istorijos muziejų, archyvo.

Dar viena Vileišių rūmų krosnis (visos krosnys – skirtingos)

Rankų darbo sietynas Vileišių rūmuose – dovana P. Vileišiui jo gimtadienio proga

Desertui apsilankiusieji gavo po obuolį iš Smetonos dvaro viešnių su pikantiškomis dvaro istorijomis, buvo surengta ekskursija po autentiškus Vileišių rūmus su marmuriniais laiptais, tuo metu itin moderniu vandentiekiu, suomiškomis krosnimis, rankų darbo sietynu, kurį Petrui Vileišiui padovanojo jo fabriko darbininkai. Rūmų sienose ir knygose kadaise ieškota Nepriklausomybės akto (manyta, jog J. Basanavičius jį įdėjęs į vieną knygą ...). Drąsiausi ir smalsiausi galėjo kopti kopėčiomis ir pro palėpės langelį apžvelgti atsivėrusio Vilniaus bokštus. □

Ne viskas tikslu

Liepos 15 d. „Draugo“ laidoje, str. „Iš Unės Babickaitės-Graičūnienės prisiminimų“, minima mano teta Marija Mašiotaitė-Urbšienė. Ne viskas ten yra tikslu. Kada Urbšius išleido iš Vladimiro kalėjimo, Juozą Urbšį apgyvendino ir įdarbino vietinėje pirtyje. Į Lietuvą galėjo grįžti su sąlyga, kad turės kur gyventi. Vienintelė ten ir juos priėmė į savo nedidelį namą Sofija Čiurlionienė, senų laikų Mašiotų šeimos draugė. Vienintelis kambarys buvo rūsyje. Urbšio brolio duktė, Marytė Urbšytė, pati grįžusi iš Sibiro, padėjo jiems iki jų abiejų mirties. Su Maryte Urbšyte dabar kalbėjau telefonu ir išsiaiškinom dėl straipsnyje Sofijai Čiurlionienei primetamų kaltinimų. Urbšiai buvo mylimi ir prižiūrėti, Sofijos Čiurlionienės duktė, Danutė Zubovienė, net išvirdavo jiems pietus. Susirašinėjau su Urbšiais iki jų mirties. Turiu Marijos Urbšienės, kuri mirė 1959 metais, kovo 2-ą dieną, laidotuvių nuotraukas. Karstas skendo gėlėse, kai vyrai kėlė jį į gražų autobusą. Velionė buvo laidojama Petrašiūnų kapinėse, šalia tėvo Prano Mašiotų. Nuotraukos rodo visai kitą vaizdą, negu Unė Babickaitė-Graičūnienė papasakojo, o mirusio žmogaus išvaizdą keista minėti. Sofija Čiurlionienė ir jos šeima padėjo jiems kiek tuo metu galima buvo padėti. Esu jiems labai dėkinga.

Baniutė Mašiotaitė-Kronienė

Juozas Keliuotis:

žurnalistikos princas ir elgeta

Atkelta iš 3 psl.

Ėmėsis „Naujosios Romuvos“ (savo „Autobiografijoje“ rašo apie žurnalo steigimo sunkumus), net nenutuokė, koks titaniškas darbas – kūrybine, technine ir materialine prasme – jo laukia. Leidinį jis ėmė projektuoti tuščioje vietoje. Nebuvo pinigų, darbuotojų, patalpų, tik didelis noras per žurnalą telkti Lietuvos kultūros modernizavimo bendraminčius. Aistringai studijavęs – o Keliuotis viską, ko imdavosi, darydavo su dideliu entuziazmu ir aistra – dailės, teatro, literatūros, psichologijos, sociologijos, estetikos, apskritai moderniosios kultūros apraiškas Vakarų Europoje, iš Paryžiaus jis grįžo prisisėmęs naujų idėjų ir drąsos. Jau sovietmečiu yra išsitaręs: „buvau Renesanso žmogus“. Turėjo galvoje Lietuvos laukiantį renesansą visose srityse, o pirmiausia kultūroje. Iš tiesų, ketvirtajame ano amžiaus dešimtmetyje Lietuvos ir užsienio universitetus baigusi ar juose studijavusi jaunoji inteligentija buvo pasiruošusi permainoms.

Gavęs Kauno apskrities viršininco leidimą naujam kultūros žurnalui, Keliuotis tuoj aplankė Bažnyčios hierarchus, valstybės vadovus, tarp jų ir prezidentą Antaną Smetoną, užsitikrino, kad iš jų pusės nebus trukdymų ir pasiuntė dešimtis laišku iškiliausiams to meto visų meno sričių atstovams, neužmiršdamas ir jaunųjų menininkų, kviesdamas visus bendradarbiauti naujajame žurnale. Tai rodė jo žurnalistines išvalgas ir tikrą organizacinį talentą. Bet reikėjo pinigų. Ir „antiklerikalas“ Keliuotis jų gaudavo iš turtingų kanauninkų – profesorių.

Kaip visada buvo (ir bus) Lietuvoje, koją žurnalo sėkmingai leidybai bandė pakišti lietuviams būdingas pavydas, apkalbos, konkurento juodiniškas ir t. t. Pirmas „Naujosios Romuvos“ numeris išėjo blankokas, kaip pripažino ir pats redaktorius, bet vėliau, anot jo, susiformavo „jos tikrasis veidas, jos originalumas, jos nuosavas individualumas, nepakartojamas stilius. Ir tik palaipsniui į ją įsilies ištisi literatūriniai, meniniai, visuomeniniai ir kultūriniai sąjūdžiai ir sudarys naują didelį ir originalų sąjūdį“. Kaune buvo įsteigtas „Naujosios Romuvos“ klubas, į kurį rinkdavosi ne tik grynosios kultūros žymieji atstovai, bet ir politikai, ekonomistai, gamtininkai, agronomai... Čia virdavo diskusijos, iš kurių redaktorius turėdavo daug medžiagos, kad užpildytų žurnalo puslapius. Be to, jis rūpinosi „Naujosios romuvos“ menine išvaizda, sutelkdamas joje žinomus dailininkus ir fotografus. Žurnalas tapo tarsi to dešimtmečio mažąja kultūros enciklopedija, kurią vartyti ir skaityti įdomu šiandien. Nuo šiandieninių ne itin turtingų savo turiniu ir blankokų išvaizda kultūros savaitraščių ir žurnalų „Naujoji romuva“ skiriasi gaivumu ir turiningumu.

Po metų, 1932-aisiais, J. Keliuotis įkūrė „Naujosios Romuvos“ bičiulių sąjungą, kurios nariais „galėjo būti visi „Naujosios Romuvos“ prenumeratoriai ir skaitytojai, neatsižvelgiant į tai, kokių politinių, filosofinių ir religinių pažiūrų jie bebūtų“. Tai leido

jam per žurnalą paskelbti lyg ir savo manifestą, kurio esmė – „visoje Lietuvoje sukelti lietuviškos kultūros ir krikščioniško humanizmo sąjūdį... visus lietuvius pratinti prie bendro, darnaus kultūrinio veikimo, visame krašte kultivuoti tai, kas mus, visus lietuvius, jungia, ir ignoruoti tai, kas mus skiria, visam Lietuvos gyvenimui suteikti lietuvišką ir modernų pobūdį, visą lietuvių tautą sutelkti lietuviško kultūros ir krikščioniško humanizmo pagrindais.“ Žurnalas pasiekė spaudoje iki tol neregėtą 10 tūkstančių egzempliorių tiražą, o sąjungos skyriai kūrėsi įvairiose Lietuvos vietose. Jų veikla – paskaitos, koncertai, meno parodos, kultūros savaitės. Tuos skyrius steigė ir pats redaktorius, ir vietos kultūrininkai, suvokę Keliuotio ir jo žurnalo misijos svarbą.

Iš prigimties veržlus temperamentas, gaivališkas entuziazmas ir gebėjimas greitai rašyti Juozui Keliuotio garantavo sėkmę būtent leidžiant žurnalą, kurio dažnas periodiškas (kas dvi savaitės), turinio originalumas bei universalumas stebina ir domina šiandieninius skaitytojus... Skaityt J. Keliuotio tekstus, iš paviršutiniško pirmojo žvilgsnio į akis krinta savotiška egzaltacija, kai jis kalba apie jį sudominusį ir uždegusį objektą arba reiškinį. Ta egzaltacija jokiais būdais nėra ašaringa. Filosofas Juozas Girnius Juozo Keliuotio kalbėjimo manierą apibūdino taip: „Kalbėjo lyg uždušdamas, kvapo pritrūkdamas, nes kalbėjo pergyvendamas. Rašant mintys liejosi patvinusios upės srautu. Buvo įtaigus jausminis žodžio intensyvumas“.

Man asmeniškai tai atrodo, kaip pašėlęs žodžių į sakinius jungimo ritmas, kai rašanti ranka bėgte bėga paskui mintį ir vos spėja ją pasivyti. Tai lyg nesuvaldomas vaizduotės žaismas. Nes, anot J. Keliuotio, viskas jį „jaudina, emocijų ir jausmų galios neužmiega nei dieną, nei naktį. Dažnai mane ištinka emocijų ir jausmų audros – ir jos mane blaško, daužo, drasko ligi naujos tragedijos, ligi sąmonės netekimo. Ir mano valia bejėgė jas sutramdyti arba bent joms diriguoti. Dėl to mano gyvenimas toks audringas ir neramus, nelygus ir kartais neharmoningas bei stingęs nuoseklumo, kitiems sunkiai ar visiškai nesuprantamas“.

Juozas Keliuotis buvo universalistas ir idealistas iki kaulų smegenų ne tik ideologine ar kūrybine prasme. Buitis jam tarsi neegzistavo nei studijuojant, nei redaguojant „Naująją Romuvą“, nei sovietmečiu, grįžus iš lagerių, kai teko gyventi neįtikėtinai skurdžiomis sąlygomis. Ir mirė jis (1983 m.), iš pradžių atsidūręs Subačiaus gatvės (Misionierių bažnyčios teritorija) ligoninės koridoriuje, kur jį pagaliau surado gausus gerbėjų būrys. Gerbėjų dėka Keliuotis buvo perkeltas į Santariškių ligoninės palatą-vienutę. Bet jau buvo be sąmonės, kliedėjo savo gyvenimo alfa ir omega temomis – apie kovą žmogui tarp Dievo ir Šėtono (Gėrio ir Blogio). Tą kovą jis laimėjo pačiu nepalankiausiu idealistinei žmogaus dvasiai laiku. Bet ar gali būti kada nors palankus metas idealizmui?

Tęsinys kitame numeryje

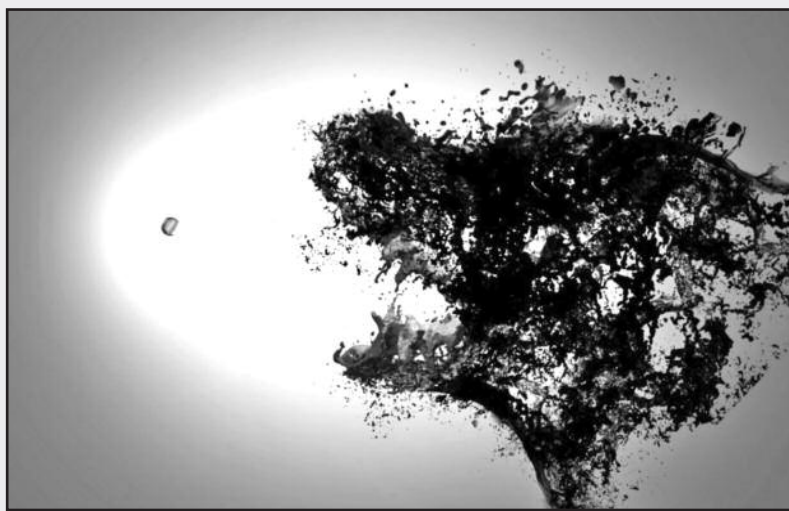
Kultūros kronika

Rugsėjo 15–16 dienomis 24-ajame Lvovo leidėjų forume pristatyta naujausia ukrainiečių kalba išleista lietuvių autorių kūryba. Šiemetiniame literatūros festivalyje dalyvavo rašytojai Rimantas Kmita, Marius Burokas ir Sara Poisson, filosofas Gintautas Mažeikis, literatūros tyrinėtoja Loreta Mačianskaitė, vertėja Beatričė Beliačiv, politologas ir poetas Adas Jakubauskas. Festivalyje taip pat pristatytos trys į ukrainiečių kalbą šiemet išverstos lietuvių autorių knygos – Antano Škėmos apysaka „Saulėtos dienos“, Icchoko Mero romanas „Lygiosios trunka akimirklą ir Leonido Donskio kartu su Zygmuntu Baumanu parašyta knyga „Takasis blogis“.

Rugsėjo 20–24 d. Jungtinės Karalystės Berviko kino ir medijų meno festivalyje pristatyta speciali filmų programa „Ultramarinas: jūra kaip politinė erdvė“, kurios autorė – tarptautinio Kauno kino festivalio meno vadovė Llo-na Jurkonytė. Programoje pristatytas ir lietuvių autorės Emilijos Škarnulytės filmas „Sirenomelia“. Programos filmai kvietė žiūrovus apmąstyti vandenį, jūrą ir vandenynus kaip šiuolaikinį kovos lauką, kuriame vyksta naujausios varžytuvės dėl įtakos ir teritorijos. Dirbtinės salos, skirtos kolonizuoti naujas teritorijas sausumoje, šiuolaikinės technologijos, leidžiančios iki šiol neįsivaizduotais būdais stebėti jūrų paviršių ir tirti dugną, vandenynuose plūduriuojantys ir skęstantys pabėgėlių laivėliai: tai tik kelios šio paveikslo dalys.

Rugsėjo 26 d. Prancūzų Institute, Berlyne, minėta Europos kalbų diena. Šia proga organizuotas „slam“ poezijos vakaras „Raudonkepuraiteš“ tema – lietuvišką interpretaciją pristatė lietuvių menininkas Domas Raibys. Renginio metu ne tik atkurtas įvairiomis Europos kalbomis rimuojamas žinomos pasakos siužetas, bet ir atvertas pasakojimo suvokimas, gimęs kitoje kultūroje – gal vis dėlto vienoje šalyje Raudonkepuraite senelei neša vyną, o kitoje stiklainį uogienės? Lietuviškuosius pasakos motyvus tarptautinei Berlyno bendruomenei pristatė komikas ir „slam“ poezijos entuziastas – Domas Raibys. Lietuvis varžysis su kitais poetais iš visos Europos.